

De betrokkenheid van F. C. Gerretson bij de financiering van het dagblad 'Ons Vaderland' (1920-1921)

SAM VAN CLEMEN

De uitgave van een krant heeft de Frontpartij en het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) steeds voor financiële problemen gesteld. Om hieraan het hoofd te bieden werd telkens een beroep gedaan op buitenlandse geldschietters. Etienne Verhoeven heeft aangetoond dat de VNV-kranten *De Schelde* en *Volk en Staat* tijdens de jaren dertig werden gesubsidieerd met Duits geld.¹ Er bestaat echter minder eenduidigheid over de overname van de krant *De Schelde* tussen 1927 en 1929 door enkele Nederlanders en over de rol van de Groot-Nederlands gezinde politicus Frederik Carel Gerretson in een poging tot overname van het Frontersdagblad *Ons Vaderland* in 1920.

In deze bijdrage wordt geprobeerd hierover meer duidelijkheid te scheppen. We konden gebruik maken van het rijke archief van Carel Gerretson, dat zich bevindt in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag (ARA Den Haag). Dit archief vulden we aan met de uitgegeven briefwisseling van Gerretson en Pieter Geyl.²

Het dagblad *Ons Vaderland* verscheen vanaf 31 december 1914 in Calais, vanaf 1918 in Gent en vanaf 1919 in Brussel. Het werd op 18 september 1916 het officieus orgaan van de Frontbeweging en na de oorlog werd het het orgaan van de Frontpartij. Het werd na de wapenstilstand gedrukt op de persen van de Brusselse drukkerij Imprimerie Brabançonne. Het dagblad verloor echter veel lezers na de wapenstilstand waardoor de financiële situatie snel verslechterde.³

1. E. VERHOEYEN, De financiering van het dagblad 'De Schelde-Volk en Staat' (1929-1940), in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, deel 1, jg. 46, 1987, nr. 4, pp. 224-240; deel 2, jg. 47, 1988, nr. 1, pp. 35-61.

2. P. VAN HEES en G. PUCHINGER (eds.), *Briefwisseling Gerretson-Geyl*, deel 1, Baarn, 1979; P. VAN HEES en A.W. WILLEMSSEN (eds.), *Geyl en Vlaanderen. Uit het archief van prof. dr. P. Geyl. Brieven en notities, deel 1: 1911-1927*, Kapellen, 1975. We raadpleegden eveneens het archief van Jules Spincemaille in het AMVC. Hierin vonden we echter geen gegevens over de pers van de Frontpartij.

3. L. SCHEPENS, *Ons Vaderland*, in: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, deel 2, Tielt-Amsterdam, 1975, pp. 1138-39; ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 2010, Rapport over de toestand van *Ons Vaderland* door J. De Lange, januari 1921.

In het begin van 1920 werd een beroep gedaan op Duitse hulp om goedkoper aan een drukpers en papier te komen. Vanuit verschillende hoeken werd hulp gevraagd aan Konrad Beyerlé.⁴ Hij ving aanvankelijk bot bij de Duitse regering omdat een dergelijke operatie niet voor de Belgische regering en de geallieerden zou verborgen blijven.

Begin mei reisde Jules Spincemaille⁵ naar Berlijn en verkreeg van het ministerie van Economische Zaken de tolvrije export van 5.000 kg papier. Die afspraak ging uiteindelijk niet door omdat de regering voor alles wilde vermijden dat de Vlaamse Beweging het etiket “*Duitsvriendelijk*” zou krijgen opgekleefd.⁶

Nadat deze onderhandelingen waren afgesprongen, werd in het najaar van 1920 volksvertegenwoordiger Hendrik Borginon naar Nederland gestuurd om met Carel Gerretson te onderhandelen om geldschieters te zoeken voor de overname van de krant door de Frontpartij.⁷ Hoewel hij het blad slecht geredigeerd vond, besloot Gerretson, na overleg met Geyl, toch mee te werken omdat dit het enige Vlaams-nationale orgaan in België was en reeds veel geld in het blad was geïnvesteerd.⁸ Op 25 september 1920 lichtte hij in een gesprek met Eugene Cantillon, Leo Picard en Jules Spincemaille zijn plannen toe.⁹

Hij wilde twee Naamloze Vennootschappen oprichten. De eerste zou de drukkerij moeten aankopen – daarvoor zou een kapitaal van 580.000 fr. worden bijeengebracht. Dit geld moest worden gestort op de Scheldebank. 100.000 fr. daarvan waren al betaald¹⁰, de Scheldebank zou 150.000 fr. lenen met de drukkerij als

4. Konrad Beyerlé (1872-1933) was voor de oorlog hoogleraar te Freiburg. Hij kwam in 1917 naar Brussel om de gouverneur-generaal bij te staan in zijn *Flamenpolitik*. Hij moest vooral steun zoeken voor het activisme in katholieke middens. Na de oorlog bleef hij de Belgische politiek volgen.

5. Jules Spincemaille (1882-1954) was tijdens de oorlog lid van de Raad van Vlaanderen. Na de oorlog verbleef hij tot 1929 in Nederland. Hij bleef actief in het milieu van de activistische bannelingen.

6. W. DOLDERER, *Deutscher Imperialismus und belgischer Nationalitätenkonflikt*, Kassel, 1989, pp. 235-236.

7. L. VANDEWEYER, Machtsstrijd in het Vlaamse Front. Het afsterven van Ons Vaderland, de geboorte van Vlaanderen, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 44, 1985, nr. 4, 209-211.

8. ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 455, Brief van C. Gerretson aan A. Jacob, 14 december 1920.

9. De historicus Eugène Cantillon (1893-1942) was tijdens de oorlog medewerker aan *De Vlaamse Post* en *De Vlaamse Stem*. De historicus en journalist Leo Picard (1888-1981) werd in 1915 hoofdredacteur van *De Vlaamse Post*. In het najaar van 1915 vertrok hij naar Nederland en gaf in 1916 en 1917 het tijdschrift *De Vlaamse Gedachte* uit.

10. Pieter Geyl bedoelde wellicht deze som toen hij schreef dat leden van de Frontpartij al 100.000 fr. in de drukkerij hadden geïnvesteerd. P. VAN HEES en G. PUCHINGER, *Briefwisseling [...]*, nr. 48: P. Geyl aan C. Gerretson, 26 november 1920, p. 48.

onderpand en Gerretson zou voor de resterende 300.000 fr. zorgen. Gerretson zelf zou borg staan voor één jaar voor de rente van 7% op de door de bank geleende som. Die termijn kon telkens worden verlengd. De tweede N.V. zou de dagblad-onderneming uitbaten, nadat de oude virtueel failliete N.V. afstand had gedaan van haar rechten op *Ons Vaderland*. Die moest over een kapitaal van 200.000 fr. beschikken, dat zou worden bijeengebracht door de Frontpartij. Die tweede N.V. garandeerde Gerretson in ruil een voldoende aantal abonnementen af te nemen opdat de door hem gegarandeerde rente door de opbrengst van de drukkerij nagevoeg zou worden gedekt. In afwachting van de voltooiing van de operatie stortte de Westvlaamse industrieel Honoré Debusschere op 1 oktober 1920 60.000 fr. waardoor het blad zeker tot 1 november zou kunnen verschijnen.¹¹

Gerretson bracht enkele dagen later de top van de Frontpartij op de hoogte van zijn plan. Op 2 en 16 oktober besprak de top van de Frontpartij de plannen van Gerretson en keurde ze goed. Volksvertegenwoordiger Boudewijn Maes schreef aan de oud-activist Josuë De Decker dat hij globaal akkoord ging, maar hij wilde dat Gerretson langer dan een jaar garant zou staan.

In de eerste helft van oktober zegde de Scheldebank de gevraagde lening van 150.000 fr. toe. Het geld zou ter beschikking zijn voor 1 november. Niet Gerretson, maar de Frontpartij zou gedurende 15 jaar borg staan voor de afbetaling van dit geld en de rente. Nadat dit geld op de rekening van de N.V. zou staan, zou Gerretson de 330.000 fr. storten. De partij zou de door haar in te brengen 200.000 fr. verzamelen door middel van de verkoop van aandelen van 50 fr. De prijs per aandeel werd bewust eerder laag gehouden om zoveel mogelijk sympathisanten de kans te geven in te schrijven. Op 17 oktober hadden al 267 aandeelhouders ingeschreven voor een bedrag van ca. 100.000 fr. en Borginon verwachtte dat de resterende 100.000 fr. voor 1 november zou zijn bijeengebracht.¹²

Bij een eventuele nieuwe verkoop van de drukkerij wegens financiële moeilijkheden, zou Gerretson als eerste zijn geld terugkrijgen. Voor hem fungeerde de drukkerij dus als onderpand. Daarom liet de Frontpartij de waarde van de drukkerij schatten door een bevriende Antwerpse drukker en door een onafhankelijk Brusselse drukker. De drukkerij bleek te beschikken over twee verkoopbare zaken: een hypermoderne drukpers en een grote voorraad papier. In beide schattingen lag de gezamenlijke waarde hoger dan 300.000 fr. en het zag er naar uit dat

11. A. DEMOOR, *De teleurgang van een vriendschap. De briefwisseling W. De Vreese-E. Van den Berghe*, deel 2, RUGent, Germaanse filologie, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1984, pp. 69-86; ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 2010, Brief van H. Borginon aan C. Gerretson, 17 oktober 1920.

12. A. DEMOOR, *De teleurgang van een vriendschap [...]*, pp. 80-86; ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 2010, Brief van H. Borginon aan C. Gerretson, 17 oktober 1920.

de hele transactie bijna in kannen en kruiken was.¹³ Daarom schreef Robrecht De Smet op 21 oktober dat *Ons Vaderland* als gered mocht worden beschouwd.¹⁴ Gerretson had intussen één of meerdere financiers gevonden. In oktober 1920 poogde hij Hendrik Colijn te interesseren “*voorlopig niet zonder resultaat*”.¹⁵ We weten niet of Gerretson nog andere kandidaat-financiers had gevonden.

Gerretson en zijn geldschiet(er)s eiste(n) waarborgen dat het blad ook in de toekomst een radicale pro-Nederlandse koers zou blijven varen. Daarnaast werd geëist dat de aankoop van de drukkerij financieel waterdicht was en fraude onmogelijk was. Gerretson zelf was voor dit laatste aansprakelijk tegenover zijn geldschieters. Daarom besloot hij alvorens het geld te storten aan J. De Lange, een medewerker van de Haagse krant *Het Vaderland*, te vragen om een nieuwe schatting te maken van de waarde van de drukkerij van *Ons Vaderland*. Op 26 november 1920 was dat echter nog altijd niet gebeurd.¹⁶

Ondanks deze kink in de kabel bleef Hendrik Borginon proberen om *Ons Vaderland* te redden. Hij slaagde erin om van de drukker tot 1 december 1920 uitstel te krijgen om de verkoop te regelen.¹⁷

Daarnaast nam hij contact op met Pieter Geyl om hem te vragen als bemiddelaar op te treden. Geyl stemde toe en probeerde Gerretson op 25 en 26 november 1920 te overtuigen het geld toch te storten op de rekening bij de Scheldebank.¹⁸

Toen Hendrik Borginon op 1 december 1920 de gevraagde garanties nog niet kon geven, raadde Gerretson Colijn aan om de hele transactie alsnog niet te laten doorgaan. Het stemde hem wantrouwig dat geregeld een andere datum als eindlimiet werd vooropgesteld, terwijl telkens vrij vlot uitstel kon worden verkregen. Dankzij de eerder vermelde lening van 150.000 fr. van de Scheldebank kon de krant haar financiële verplichtingen alvast nakomen tot einde februari 1921. Gerretson wilde pas opnieuw meewerken als De Lange een schatting zou kunnen

13. P. VAN HEES en G. PUCHINGER (eds.), *Briefwisseling [...]*, nr. 20: P. Geyl aan C. Gerretson, 26 november 1920, p. 48; ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 2010, Brief van H. Borginon aan C. Gerretson, 17 oktober 1920.

14. L. VANDEWEYER, *Machtsstrijd [...]*, p. 211.

15. Hendrik Colijn (1869-1944) was directeur van de Bataafsche Petroleummaatschappij. Hij was ettelijke keren lid van de Eerste en Tweede Kamer voor de Anti-Revolutionaire Partij. Hij was tevens verschillende malen minister en minister-president. Gerretson was tijdens de oorlog één van zijn privé-secretarissen.

16. P. VAN HEES en G. PUCHINGER (eds.), *Briefwisseling [...]*, nr. 20: P. Geyl aan C. Gerretson, 26 november 1920, p. 48; ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 2010, Brief van H. Borginon aan C. Gerretson, 17 november 1920.

17. ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 2010, Brief van H. Borginon aan C. Gerretson, 17 november 1920.

18. P. VAN HEES en G. PUCHINGER (eds.), *Briefwisseling [...]*, nr. 20: P. Geyl aan C. Gerretson, 26 november 1920, p. 48-49.

maken en een afgevaardigde van de Scheldebank naar Londen¹⁹ zou komen om de transactie te regelen.²⁰

Door al deze moeilijkheden werd met behulp van andere Nederlanders door de Frontpartij elders in Nederland gezocht naar mogelijke financiers. Geyl informeerde bij F.W.J. Drion en P.W.J. De Kanter of het Comité Nederland in den Vreemde fl. 75.000 ter beschikking kon stellen met als argument dat *Ons Vaderland* een pro-Nederlandse krant was. Colijn probeerde geld los te weken bij C.J.K. Van Aalst.²¹ We konden niet achterhalen of deze pogingen iets hebben opgeleverd. Begin januari 1920 bracht De Lange een bezoek aan drukkerij Imprimerie Brabançonne en schreef hierover een uitgebreid rapport. Hij stelde vast dat het blad slecht werd geleid, waardoor een wekelijks exploitatieverlies werd geleden van 1.000 fr. Door richtlijnen die uitgingen van de Belgische Typografische Vereniging had de drukkerij te veel mensen in dienst, die door de dramatische financiële toestand dan nog blijk gaven van een defaitistische houding. De drukkerij beschikte over een hypermoderne drukpers. Die kon echter niet op volle capaciteit draaien en was daardoor onrendabel. De gezamenlijke waarde van de papiervoorraad en de drukpers schatte hij op 210.000 fr.²²

De sympathisanten van de Frontpartij begrepen meteen dat dit rapport het einde zou betekenen van de medewerking van Gerretson. Jules Spincemaille probeerde hem nog ervan te overtuigen dat De Lange de waarde van drukpers en papiervoorraad bewust te laag zou hebben geschat omdat zijn krant *Het Vaderland* beide zelf zou willen kopen.²³

Gerretson vond echter dat nu de basis voor de transactie ontbrak omdat drukpers en papiervoorraad samen niet eens de door hem te storten 330.000 fr. waard

19. Gerretson verbleef in het najaar van 1920 in Londen. Van daaruit schreef hij verschillende brieven aan Geyl.

20. ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 455, Brief van C. Gerretson aan A. Jacob, 14 december 1920; nr. 2010, Brief van C. Gerretson aan H. Borginon, 8 december 1920; P. VAN HEES en G. PUCHINGER (eds.), *Briefwisseling [...]*, nr. 20: P. Geyl aan C. Gerretson, 26 november 1920, pp. 48-49.

21. F.W.J. Drion (1874-1948) was directeur van het Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland en van 1920 tot 1922 lid van de Tweede Kamer. P.J. de Kanter (1868-1935) was directeur van de Bank voor Nederlandse Gemeenten en voorzitter van het Algemeen Nederlands Verbond. Het Comité Nederland in den Vreemde werd in 1914 onder andere door De Kanter opgericht. C.J.K. Van Aalst (1866-1939) was van 1913 tot 1934 president-directeur van de Nederlandse Handelsmaatschappij. P. VAN HEES en A.W. WILLEMSSEN (eds.), *Geylen Vlaanderen [...]*, nr. 14: P. Geyl aan F. Drion, pp. 69-76.

22. ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 2010, Rapport over toestand van *Ons Vaderland* door J. De Lange, januari 1920.

23. ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 2010, Brief van J. Spincemaille aan C. Gerretson, 11 januari 1920.

waren. Dit betekende meteen het einde van de bemoeiingen van Gerretson.²⁴ Mogelijk werd in Nederland dankzij bemiddeling van Anton Van Vessem²⁵ toch nog geld gevonden. Hierover vonden we echter geen verdere gegevens.²⁶ Begin 1922 werd de uitgave van *Ons Vaderland* definitief gestaakt.

Na het afspringen van deze onderhandelingen wilde Gerretson een nieuw weekblad oprichten, dat de Vlaams-nationale strijd op theoretisch vlak zou moeten verdiepen. Hijzelf zou de zakelijke leiding op zich nemen, maar de redactionele leiding wilde hij toevertrouwen aan de oud-activist Anton Jacob, die nog gevangen zat omdat hij een voorwaardelijke invrijheidstelling weigerde. Mogelijk wilde hij het voor *Ons Vaderland* bestemde geld voor dit nieuw op te richten weekblad gebruiken. Jacob wees het aanbod echter af omdat hij meende dat hij vanuit een gevangenis onmogelijk een weekblad zou kunnen leiden.²⁷

Luc Vandeweyer suggereerde dat Nederlands geld dat voor *Ons Vaderland* was bestemd, werd verzwendeld ten voordele van de op 15 april 1919 gestichte krant *De Schelde*. Dat werd namelijk in 1939 beweerd door de toenmalige partijvoorzitter Herman Van Puymbrouck, die getuigde dat een groep rond volksvertegenwoordiger Staf De Clercq circa 500.000 fr. zou hebben “weggedraineerd”.²⁸ Een tweede aanwijzing in die zin vormt een brief uit 1928 van de jurist Willem Van Es, waarin hij Herman Vos waarschuwde om bij de verkoop van *De Schelde* voorzichtig te werk te gaan, omdat bij de poging tot aankoop van *Ons Vaderland* door Nederlanders ter beschikking gesteld geld “spurlos versenkt” werd.²⁹ We konden echter geen verband vinden met de activiteiten van Gerretson.

24. ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 2010, Aantekening van C. Gerretson op het rapport van J. Delange, s.d.

25. Anton Johan Van Vessem (1887-1967) was lid van de Dietsche Bond en redacteur van *De Toorts* en *Dietsche Stemmen*. Hij speelde een belangrijke rol in de agitatie tegen het Belgisch-Nederlands Kanalenverdrag in de jaren twintig. Later koos hij voor het nationaal-socialisme.

26. ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 2010, Brief van J. Spincemaille aan C. Gerretson, 31 januari 1920.

27. ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 455, Brief van C. Gerretson aan A. Jacob, 14 december 1920; Brief van A. Jacob aan C. Gerretson, 20 september 1921. De tekst van deze brief werd opgenomen in: P. VAN HEES en A.W. WILLEMSSEN (eds.), *Geyl en Vlaanderen [...]*, nr. 28: pp. 118-122.

28. L. VANDEWEYER, *Machtsstrijd in het Vlaamse Front [...]*, p. 211; E. VERHOEYEN, *De financiering [...]*, deel 1, p. 225.

29. ARA Den Haag, Archief-Gerretson, nr. 686, Brief van W. Van Es aan H. Vos, 8 februari 1928.

Besluit

Uit deze bijdrage blijkt dat de betrokkenheid van Gerretson bij de financiering van *Ons Vaderland* eerder bescheiden was en dat hij elk zakelijk risico schuwde. We konden daarnaast geen enkele aanwijzing vinden dat Gerretson een beroep zou hebben gedaan op Duitse geldschietters, dit in tegenstelling met de aankoop van *De Vlaamsche Stem* in 1915.³⁰

SAM VAN CLEMEN
LAGUITSTRAAT 27, B-2300 TURNHOUT

30. Zie hiervoor: P. VAN HEES, De financiering van “De Vlaamsche Stem” een discussie zonder eind? F.C. Gerretson en zijn Duitse betrekkingen in 1915, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 46, 1987, nr. 1, pp. 27-36.